

nutého, v nácviku autokorekcie v hovorení, v nácviku analýzy a syntézy hovorenej a písanej reči.

Posledný systém, o ktorom sa zmienime a ktorý sa realizuje manuálne, je posunkový jazyk. Jeho miestom v systéme jazykov sme sa zaoberali inde (pozri napr. Štefánik — Groma, 1993). Vzhľadom na predmet nášho príspevku považujeme za potrebné zdôrazniť, že stavba posunku nekorenšponduje so štruktúrou slova. Pomocou formačných parametrov posunku (tvaru ruky, jej umiestnenia, pohybu, orientácie) nedokážeme reprezentovať stavebné prvky vypovedaného či napísaného slova. Tesnú korenšpondenciu posunku a slova môžeme nájsť teda v rovine lexikálnej a sémantickej.

Výskum

Výskum, ktorý sme na Katedre pedagogiky sluchovo postihnutých pri PdFUK Bratislava realizovali, mal poukázať na používanie daktylných znakov, pomocných artikulačných znakov a posunkov v práci nepočujúceho žiaka s textom. Opieranie sa žiaka o daktyl, PAZ a posunky sme sledovali v rôznych situáciách, ako sú čítanie textu, učenie sa textu naspamäť, jeho písomná alebo ústna reprodukcia. Vyhodnotenie používania týchto manuálnych znakov nám malo povedať čosi o účasti manuálnych systémov v reprezentácii textu u nepočujúcich žiakov.

V spolupráci s učiteľkami špeciálnej školy pre sluchovo postihnutých sme vypracovali didaktický text, pozostávajúci z niekoľkých viet. Text bol obsahovo zameraný na tému „liečivé rastliny“.

Text sme administrovali u 42 nepočujúcich žiakov z 2., 3., 5. a 8. ročníka ZŠ pre sluchovo postihnutých v Bratislave. Počet žiakov v jednej triede sa pohyboval od 5 do 10 žiakov. Pred začiatkom vyučovacej hodiny učiteľka napísala text na tabuľu. Po začatí vyučovacej hodiny text so žiakmi nahlas prečítala, vysvetlila nové pojmy a neznáme konštrukcie. Potom každému žiakovi predložila napísaný text. Úlohou žiakov bolo naučiť sa tento text naspamäť. V priebehu učenia sa textu žiakmi sme zaznamenávali, aké formy a prostriedky používa žiak na reprezentáciu textu — všimli sme si, o aký systém manuálnych znakov sa žiak opiera. Po fáze osvojovania si textu sme žiakov vyzvali naučený obsah textu písomne reprodukovať. Opäť sme zaznamenávali, čím si žiak text reprezentuje. Poslednou úlohou žiakov bolo osvojený text ústne reprodukovať.

Vo všetkých úlohách sme sa pokúsili zhodnotiť u každého žiaka typický spôsob reprezentácie textu formou tzv. reprezentačného vzorca, zahŕňujúceho okrem manuálnych prostriedkov aj používanie či nepoužívanie hlasitej reči alebo tichej, bezhlasej artikulácie. Pre potreby tejto práce sme sa obmedzili len na sledovanie manuálnych znakov, bez vzťahu k používaniu či nepoužívaniu hlasitej reči. Vyhodnocovali sme používanie PAZ, daktylu a posunkovej reči v jednotlivých činnostiach žiaka spätých s prácou s textom. Pokúsili

sme sa odpovedať na otázky, o znaky akých manuálnych systémov sa žiaci opierajú počas čítania, zapamätávania si a reprodukovania textu, či tieto manuálne prostriedky využívajú v rovnakej miere žiaci rôznych ročníkov a typu tried (variant A, B). Predpokladali sme častejšie opieranie sa o znaky manuálnych systémov u žiakov 1. stupňa ZŠ ako u žiakov 2. stupňa ZŠ. Predpokladali sme aj rozdiely medzi žiakmi A a B variantu paralelných ročníkov, v zmysle ich častejšieho využívania u žiakov s nižším školským výkonom a menej rozvinutými rečovými funkciami (variant B). Očakávali sme, že používanie znakov manuálnych systémov bude vo všetkých úlohách (zapamätávanie si textu, písomná a ústna reprodukcia) rovnaké.

Používanie pomocných artikulačných znakov (PAZ)

Zo žiakov 2. ročníka využíva PAZ v rôznych typoch úloh 50—75 % žiakov. V tomto ročníku sú PAZ najviac zastúpeným manuálnym prostriedkom pri reprezentácii textu. V 3. ročníku má používanie PAZ klesajúcu tendenciu vo všetkých typoch úloh, v 5. ročníku sa zastúpenie PAZ líši podľa typu úlohy, v 8. ročníku sa potvrdzuje výrazná klesajúca tendencia používania PAZ.

Používanie daktylu

V porovnaní s používaním PAZ má daktyl v jednotlivých ročníkoch mierne stúpajúcu tendenciu. Najmenej je zastúpený v druhom ročníku základnej školy pre sluchovo postihnutých; jeho používanie so vzrastajúcim ročníkom stúpa, a to v každom type úlohy. Najčastejšie ho používajú žiaci v úlohe ústnej reprodukcie textu (od 3. až po 8. ročník ho v tejto úlohe používa 41,7 až 55,5 % žiakov). Podobne ako PAZ, aj daktyl používa v úlohe písomnej reprodukcie textu len malý počet nepočujúcich žiakov.

Používanie posunkov

Používanie posunkov od 2. ročníka základnej školy pre sluchovo postihnutých prudko stúpa a vrchol dosahuje v treťom a piatom ročníku. Pri učení sa o posunky opiera 8,3 % tretakov, ale až 77,8 % piatakov. Žiaci ôsmych ročníkov sa o posunky už neopierajú. Zo všetkých žiakov tretích ročníkov používa posunky pri písomnej reprodukcii 25 % žiakov, pri ústnej reprodukcii 33,3 % žiakov. Piataci používajú posunky pri písomnej reprodukcii v 22,2 % a pri ústnej reprodukcii v 44,4 %. Žiaci ôsmych ročníkov pri písomnej reprodukcii posunky nevyužívajú, pri ústnej reprodukcii si text vybavuje pomocou posunkov 33,3 % žiakov.

Rozdiely v používaní PAZ, daktylu a posunkov podľa typu úlohy

Výsledky ukazujú, že manuálne prostriedky žiaci používajú v jednotlivých typoch úloh rôzne. Zdá sa, že používanie manuálnych prostriedkov